

Koloratiivinen konstruktio.

Eräs suomen kielen luonteenomaisimpia konstruktiotapoja on toiminnan tai olemisen laatua tai tapaa ilmaisevan taipuvaisen finiittiverbin liittäminen ensimmäisen infinitiivin lyhyempään muotoon, esim. *Jeesus synnit anteeksi antaa ja urauttaa*.¹ Nominien taholla syntyy vastavanlainen konstruktio, kun laatua ilmaiseva substantiivi liitetään lajia osoittavan genetiivin yhteyteen, esim. *Variksenpojan ruuhake*. Tässä esityksessä tarkastellaan mainittuja konstruktiotapoja, ja esimerkkiaines järjestetään sen mukaan, mihin sanojen kerrostumaan kuvaileva osa kuuluu.

1. Verbit.

1. K.o. verbi lienee omaperäinen ja esiintyy ainakin vartalo-osaltaan yhdessä tai useammassa kaukaisessa sukukielessä.² *Vastaan panna harata*. Verbi *harata* kuuluu kai samaan yhteyteen kuin suomen *hara*, *harava*. *Syödä, purra ja uhaa*. (*Jauhaa* verbin tšerem. vastine merkitsee myös 'pureksia', 'märehtiä'.) *Elää kitua*. *Ommella kursia*. *Härren pää maata pitkin tulla kynäti*. *Ajaa, puhua lasketella*. *Juosta netkutella* 'juosta notkahtelevin polvin'. Tuntuu varmalta, että verbi *netkutella* on samaa sanuetta kuin suomen *netka* 'böjd', 'försänkning', *netkua* 'vara böjd, krökt' jne. (ks. TOIVONEN, FUF 19, s. 126!). *Soutaa*

¹ Murteista saadut esimerkkilauseet olen yleensä pannut kirjakielen mukaiseen äänneasuu.

² Olen yleisesti tunnettujen etymologioiden kohdalta usein jättänyt kirjallisuusviittaukset pois. Tekstistä käy kyllä ilmi, milloin etymologia kuuluu minun tililleni.

n u i j a k o i d a 'soutaa ikäänkuin nuijisi airoilla vettä'. *Ajaa, mennä, puhua p a a h t a a* 'ajaa, mennä, puhua tulista vauhtia, hiki hatussa'. *Kana lieroa hakata p e t k e l t t i* 'kana takoi lieroa nokallaan kuin petkeleellä'. *Valehdella p(u) o h t a a* 'valehdella löyhytellä'. Viron Inkeristä on maist. S. Ankeria minulle ilmoittanut sanonnan *p u o h t à m ä n n ä* 'mennä touhuissaan'. Samalla paikkakunnalla sanotaan myös: *p u n n ö m ä n n ä* 'kävelee tihein nopein askelin'. — *Työtä tehdä p u s e r t a a* 'tehdä työtä tiukasti'. *Tulla p u t k a h t a a* 'tulla, pyörähtää äkkiä esiin'. *Puida p ä t k i ä* 'puida paukutella'. Arvelen, että tämä *pätkiä* verbi on sama kuin *pätkiä* 'styecka, skära i stumpar', 'plocka, afplocka', 'upprycka', minkä alkuperästä ks. e.m. FUF 19, s. 131. *Vetistä maata kävellä t a r p o a*. Kuten tunnettua *tarpoa* on myös kalastusermi, joka esiintyy lapissakin. Suomen verbit *vatkata* 'kasta, slänga' ja *vätkätä* 'slunga, störta, skaka, kasta, slå med kraft' ovat vanhaa suomalais-ugrilaista perua (mts. 133). Siinä tapauksessa, että se *vatkata*, mikä esiintyy esim. tapauksessa *vatkata taikinää*, on sama verbi, mikä mielestäni ei ole lainkaan mahdotonta, voidaan tähän ryhmään sijoittaa lause *Aina samasta asiasta puhua v a t k a a*. Samaan seuraan voitaisiin nähdäkseni pelastaa mm. verbi *v ä t k i s t ä ä*, esim. *Varis lentää v ä t k i s t ä ä*; yhtä havainnollista olisi, jos tämän kömpelön, mutta viisaan siipielävän ilmailusta langetettaisiin arvostelma *Varis lentää v a t k a a*. Vanhinta sanastoamme lienee myös verbi *vitoa*; sitä voidaan käyttää mm. näin: *Juosta, mennä, valehdella v i t o a*.

Erikseen haluaisin käsitellä Pohjois-Savon verbin *teretellä*, mitä käytetään sanonnassa *syödä t e r e t e l l ä* ja jonka alkuperästä en tiedä mieliteitä lausutun. Kun samalla murrealueella esiintyy sanonta *saada terettä hampaiden väliin* 'saada ruokaa suuhunsa', on mahdollista olettaa, että verbi *teretellä* olisi *tere* substantiivin johdannainen. Hampaiden välissä oleva *tere* on metafora. Pohjois-Savon *tere*, gen. *terreen*, merkitsee varsinaisesti muutaman millin levyistä nahkanauhaa, mikä pannaan tiivisteeksi eräisiin nahkarukkasen ja lapikkaan saumoihin. Toisinaan *tere* tarkoittaa n. sentin levyistä nahkanauhaa, mikä varsinkin vällyjä tehtäessä ommellaan molemmista laidoistaan sauman katteeksi. Myös vanhanaikaisen sarkamyssyn kaarien saumat voitiin kattaa leveällä sarkatereellä.¹ Lönnrot: *tere* 'läderremsa, snöre i sömmar imellan bägge fognin-garne, rand i sko, paspoal'. Rinnakkaismuodoiksi Lönnrot ilmoittaa sanat *teri* ja *terri*. Myös sanalla *teräs*, jonka tavallinen merkitys on 'stäl',

¹ Tämän yhteydessä sallittaneen mainita, että sarkamyssyn tereestä olen kuullut käytettävän myös nimitystä *nöyri* (Suonnejoki), mikä on saatu ruotsin sanasta *snöre*.

on saman lähteen mukaan erilaisten väliin pantavien tereiden merkityksiä. (Kenties *terä* tarkoittaakin alkuaan väliin pantua osaa. Liitettiinhan teräaseiden teräkset usein hamaraan tehtyyn halkeamaan.) Sana esiintyy myös lapissa: *teres, dæres* 'lorum, quod in pellibus consuendis ad suturam firmandam interponitur' (FRIIS); *teres* 'corium sive lorum, quod in suturis calceorum, aut dum alia pellicea consuuntur adhibetur' (LINDDAHL & ÖHRLING). Parhaillaan Helsingissä oleskelevan inarilaisen Juhani Nuorgamin mukaan Inarin tunturilapissa sellaisen nahkanauhan nimitys on *téæris*. — Jos *teretellä* verbi on syntynyt esittämälläni tavalla, sen merkityksenkehitys on noudattanut melko kiemuraisia, mutta kuitenkin selviä polkuja.

2. K.o. verbi on germaanisiperäinen. *Nauraa h i k r i s t ä ä* 'nauraa pidätellen' (LAUROSELA, ÄHTEPM I, s. 18). Verbi *hikristää* voinee pohjautua suomen ruotsin verbiin *hickra* (*hikra, hihkra, hikär*) 'flina, skratta' (VENDELL, s. 337; WESSMAN I, s. 227). Norjassa esiintyy *hikra* 'le meget, gnægge av latter', *higra* 'om dæmpet latter' (ALF TORP, Etym., s. 213). En tunne suomesta **hiyr-* ainekseen viittaavaa muotoa, jolla voitaisiin todistaa sana vanhaksi ja kenties vielä suomesta skandinaaviselle taholle lainatuksi. Mahdollisesti *nauraa h i k e r t ä ä* kuuluu samaan yhteyteen? Pohjois-Savossa kuulee kovaäänisestä puhumisesta usein käytettävän verbiä *holventaa*: *haastaa, huutaa, kannella h o l v e n t a a*. Käsitakseni mukaan tässä sanassa piilee pohjalla ruotsin sana *ulv* 'susi', muin. ruots. *ulver* (= gootin *wulfs*, saksan *wolf*). Nyt on ensiksi huomattava se seikka, että tällaisessa asemassa oleva *u* on ruotsissa laajalti kehittynyt *o*:ksi. Niinpä Suomen ruotsista tunnetaan myös *olv* (ja *ölv*) tyyppi (VENDELL, s. 1070; WESSMAN II, s. 491). Toiseksi on huomattava se seikka, että Suomen ruotsalaismurteissa (samaa tapaan kuin virossa ja joskus suomessakin) on aikoinaan laajalti esiintynyt ja yhä edelleenkin jossain määrin esiintyy sananalun *h*:llisuuden ja *h*:ttomuuden vaihtelua (VENDELL, s. XXI; WESSMAN I, ss. XXII, XXIII). Kolmanneksi on huomattava se seikka, että ruotsin *v*:tä suomessa useasti vastaa (*v*:n ohella) *m*, esim. *malmi* ~ *mal(a)vi* (ruots. *malm*), *reimi* ~ *reivi* 'pitkäsiima' (ruots. *rev*), *siima* ~ *siiva* (ruots. *skiva*). Neljänneksi on muistettava *ulv* sanan merkitykset 'lymmel' ja 'storskrikare' sekä *olva* (*olvo*) 'kvinna, som skriker', *olvare* 'storskrikare', *ulvus, olvus* 'karl, som skriker' yms. (WESSMAN II, s. 491). Ja viidenneksi mainittakoon verbi *olv(a)* (s.o. *ulva*) 'tjuta (eg. som en varg)' (VENDELL, s. 1070). Verbi *holventaa* voidaan siis selittää ruotsiin pohjautuvaksi ja alkuaan susimaista *ulvontaa* merkitseväksi. Suomessa on joukko muitakin tähän samaan yhteyteen kuuluvia verbejä, joita käytetään paitsi yksinään myös infinitiivin (t. infinitiivin veroisen

finiittiverbin) seurassa. Niitä ovat mm. *holmia* 'äta glupskt', *hulmia* 'glupa, sluka, äta snält, vräka i sig, glufsa; *syöpi hulmi*; hulmiva hukka = glupande ulf', *hulmuta: syödä hulmisi* 'han slukade i sig', *ulmia* 'vara glupsk, äta glupskt' (Lönnrot). Lääninkanslisti K. P. Lyytisen suullisen ilmoituksen mukaan Nastolassa, joka on muuten *rosmo* aluetta, esiintyy verbi *ulmentaa* 'ahtaa, sulloa mahansa täyteen'. Näissä verbeissä ei siis kuvastu susimainen ulvonta, vaan susimainen syöntitapa. Vallan tyyppillistä sananjohtoa ja merkityksenkehitystä edustavat sellaiset verbit kuin *holmottaa: sus juostah holomotti* (Heinävesi) ja *holmailla* l. *holmastella: koirat holmastelloovat paikasta paikkaa(n)* (Rantasalmi). On otettava lukuun myös se todennäköinen mahdollisuus, että skand. *ulv* ainesta piilisi myös suomen (*h*)*ölm-* ja (*h*)*ölv-*alkuisessa sanastossa. Katsoen siihen, että ruotsissa esiintyy myös tuo merkitys 'lymmel' sekä siihen, että suomen *hulmi* mm. merkitsee 'halfgalen, fjollig, dum' (Lönnrot), voitaisiin tähän yhteyteen liittää seuraavanlaisia verbejä (vastaavat niminit kuuluvat kohtaan II: 2): *hölmytä* 'göra utan omtanke, bete sig täpigt, begå dumheter; tehdä hölmyä ä jotaki; koota hölmyä ä tavaraa', *hölmätä* 'förvirra; göra l. säga dumt; hölmäsi sanoa l. suustansa aika tyhmästi = han kläckte ur sig en stor dumhet', *hölvätä* 'göra glupskt; koirra [sic!] purra hölväsi = hundens bet glupskt', *ölmätä* l. *ölvätä* 'göra l. säga ngt dumt' (Lönnrot) jne. Karjala-aunuksen äännehistoriassaan (s. 62) OJANSUU mainitsee Jyväskyläältä: *hölvissäällä* ~suom. *hölmistellä*, *hölvötteä* ~suom. *hölmöttää*; »merkitykset samat». Susi on koiran sukua. Olen jo aikaisemmin (Virittäjä 1935, s. 100) esittänyt ajatuksen, että suomen verbit *honttuuttaa*, *hönttyyttää* ja *huntuuttaa* (tietysti *hunttia*, *huntuustaa*, *höntöstää* yms. verbit voidaan liittää samaan yhteyteen), jotka herkästi liittyvät sellaisiin infinitiiveihin kuin *juosta*, *mennä*, *tehdä*, perustuvat pohjimmaltaan koiran germ. nimitykseen *hund* ja että mm. niiden sanojen synnyn ja niihin sisältyvän vokaalien vaihtelun selittäminen käyttämällä sanontaa »deskriptiivisiä sanoja», on pelkkä »deus ex machina». Mielenkiintoista on havaita, että norjassa esiintyy *hund* sanaan palautuva verbi *hunta* 'drive frem og tilbake ventende, gaa omkring nølende med at gaa bort, f.e. snyltende'. Suomessa *huntti* (myös *hunti*) merkitsee eräissä murteissa paitsi koiraa myös huolimattontaa ihmistä; se esiintyy varsinkin huolimattoman ihmisen haukkumanimityksenä (ks. lisäksi teostani Kekriä kiertämässä, Helsinki 1934, s. 42!). Tämä on sanottu siksi, että nähtäisiin *ulv* ja *hund* sanueiden merkityksenkehityksen samansuuntaisuus. Mutta jatkan tähän ryhmään kuuluvien verbien luettelemista. *Kutsata: ajaa, lyödä kutsata* johtuu ruotsin verbistä *skjutsa* (Virittäjä 1936, s. 450). *Noplia* 'näykkiä, hypistellä': *hieroa, syödä noplia* <

ruots. *noppla*, *knoppla* 'fingra om ngt etc.', norj. *nupla* 'nappe med mange smaa Nap, plukke'. Vrt. suom. *noppia* ja ruots. *nup*, norj. *nuppa!* *Reistata: tehdä reistata, reistaila* 'yrittää, yritellä tehdä', 'tehdä tekemistään' on tietysti sama kuin ruotsin *fresta* 'göra försök, pröva', mikä esiintyy diftongillisena Uudenmaan ja Pohjanmaan murteissa (WESSMAN I, s. 188). *Ryyätä: joen yli mennä ryykää, juosta ryykää* 'suin päin menee, juoksee l. pyyhältää' palautuu kai ruotsin *stryka* verbiin. *Sutrata, sutria ~ sotrata, sotria* 'hölvätä l. tuhria likaavalla aineella', 'siivottomasti, saamattomasti tehdä jotain (vars. ruoanlaitosta, »tiskauksesta») < ruots. murt. *sottra* 'sluddra, tala otydligt', norj. *sutra* 'lage sutr (*sutr* = 'blanding av matlevninger og skyll til svinefôr'), 'røre ihop', 'rote i sutr, om svin', 'søle': *tehdä, tiskata sutria* y.m. *Toplata, toplia* 'näykkää, nyppiä' < ruots. murt. *toppla* 'fumla etc.', norj. *tupla* 'nappe saa smaat i, pille med noget uredet': *sintit syöda toplasivat koukut tyhjiksi*. *Tormuuttaa: lääkäriin viedä tormutettiin* 'töytytettiin l. vietin kiireen vilkkaa lääkäriin' saanee kiittää olemassaolostaan ruotsin verbiä *storma* 'hyökätä, syöstä, rynnätä'. *Veivata: kirjoittaa, mennä veivata* 'kirjoittaa, mennä väännätellen' on tietysti = ruotsin *veva* 'vääntää'. *Vompsia: mennä vompsia* 'mennä huolimattoman näköisenä' tuo mieleen ruotsin sanat *fumsa, fomsu, fomsö* 'fjäskig l. slarvig person, ish. kvinna' ja *fumsa* 'slarva, fjäska' (VENDELL, s. 237). Odotuksenn mukaisia olisivat suomessa ainakin muodot **vumpsia* ja **vömpsä* sukulaisineen ja johdannaisineen. *Vuntrata: miettiä vuntrata* 'miettiä »vuntierata» l. aprikoida' saa selityksensä Uudenmaan ja Ahvenanmaan verbistä *fundra* 'fundera, begrunda' (VENDELL, s. 237). *Vuovata: miettiä, tehdä vuovata* 'miettiä miettimistään', 'tehdä tekemistään' on STRENGIN mukaan = ruotsin *våga* (Nuor. lainas., s. 264). Jo aikaisemmin olen huomauttanut sellaisista tapauksista kuin *tuulla pakata* (ruots. *packa*), *soutaa pännätä* (Virittäjä 1935, s. 94), *katsoa nappiitta* ja *mennä hampsia* (ibid., s. 257).¹ Mutta sittenkin

¹ Ruotsin verbi *hamsa*, johon arvelen suomen *ham(p)sia* verbin palautuvan, on HELLQUISTIN mukaan iteratiivinen t. intensiivinen johdannainen samaa merkitysvästä verbistä *hama* (»av ovisst ursprung»; huom. myös itäruotsin **ham[m]a*, VENDELL 322 ja WESSMAN I 260!) TORPIN mukaan taasen norjan *hama* 'samle i hast' kuuluu samaan yhteyteen kuin muin. yläsaks. *ham* 'forkrøblet, lemlæstet', lat. *camur* 'krum' etc. (Etym. 227). Herää kysymys, mikä on mainitun skand. *hama* aineksen suhde sellaisiin suomen sanoihin kuin *hamu: käsihamu* 'käsiryysy, käsikopelo', *hamuta* 'trefva, amla l. tota efter; syöda h. = äta friskt l. snält', *haamuta, hammuta* id. (Lönnr.). Jos *hamu(ta)* etc. olisi yhdistettävissä esim. syrj. sanoihin *šamralny* 'eine Hand voll nehmen', *šamyrtny* 'zudrücken, zusammendrücken, andrücken, -nehmen, greifen, packen, fest halten, umfassen (mit der Hand)' etc. (Wied.), niin voisi ajatella, että olisi tapahtunut lainausta itämerensuomesta skand. taholle ja sieltä taas takaisin.

olen vasta niukasti kuvannut sitä osuutta, mikä tähän ryhmään kuuluvilla sanoilla on k.o. infinitiivin ja finiittiverbin sanaliitossa.

3. K.o. verbi perustuu slaavilaiseen tai balttilaiseen ainekseen. Verbi *virpoa* johtuu substantiivista *virpa* 'videqvist', jonka slaavilais- ja balttilaisperäisyyttä viimeksi on pohtinut KALIMA (Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat, s. 179). Maist. S. Ankerian suullisen tiedonannon mukaan Viron Inkerissä sanotaan *virpò sattà* 'sataa navakasti'. Muut tapaukset kuuluvat myöhäisiin lainoihin. Maaningalla esiintyy sanonta *syödä i e s i ä*. Verbissä *iesiä*, jonka tunnen vain tästä yhteydestä, tuskin piilee muuta kuin venäjän verbi *ѣсть* 'syödä'. Paremmiin kuin infinitiivi sopii lainanantajamuodoksi *ѣшь* 'syöt' t. (imperatiivina) 'syö'. Jo Lönnrot vertaa verbiä *ropottaa* 'arbetta', 'göra ngt groft l. plumpt', 'fuska' venäjän sanaan *работать* 'tehdä työtä'. Savossa ja kai myös Karjalassa kuulee usein sanottavan *työtä tehdä ropottaa*. Yleinen *kuljalla* verbi, esim. *kävellä kuljalla* 'kävellä vetelehtiä' on =venäjän *гулять* 'kävellä'. Verbi *rutnittaa*, josta esiintyy myös muoto *rutmittaa*, kuuluu ainakin suurimmalta osaltaan kohdassa II: 3 mainittavan *rutnikka* (*rutmikka*) sanan yhteyteen. Esim. *Tulla rutnitti tuo humalainen tuohon. Juosta, mennä rutmittaa* 'juosta, mennä märkänä, likaisena, raskaissa tamineissa jne.'. Tapauksesta *mieltä viessalla* 'mieltä puntaroida' ks. Virittäjää 1935, s. 255! Vrt. tähän e.m. *mieltä vuntrata!*

II. Nominin.

1. Kuten I: 1, joukossa kuitenkin jokin ikivanha lainasana. *Hevosen, miehen, sängyn ahkio* 'erikoisen iso, möhkälemäinen hevonen, mies, sänky'. *Lehmän karhi* 'mitä laihin lehmä'. *Miehen kontio* 'iso väkevä mies'. *Kirveen kuokka* 'huono tylsä kirves' (vrt. FUF 13, s. 393!). *Pojan nuija* 'tyhmä poika'. *Kuhan porsas* 'iso lihava kuha'. *Hauen, kiven pura(sin)* 'pieni hauki', 'pieni terävä kivi'. *Letin pätkä* 'paksu hiuspalmikko'. *Hauen tuppi* 'pieni hauen puikkari'. *Pojan äimä* 'tyhmä poika'.

2. Kuten I: 2. Noudattamalla FUF 13:ssa olevaa germ. lainasanojen luetteloja ja merkitsemällä kysymysmerkillä siinä epävarmoiksi ilmoitetut tapaukset saadaan seuraavanlaisia esimerkkejä. *Akan kapa* 'laiha kui-vunut akka'. *Äijän karilas(?)*. *Pojan kossin*. *Pojan kuha* 'tyhmä poika(?)'. *Sären, kiven, perunan maiva* 'pieni särki, kivi, peruna(?)'. *Nauriin napa* 'pieni nauris' (?; vrt. KALIMA, mts. 141!). *Pojan nakali(?)*. *Pilven nauula* 'pieni möhkäle-pilvi'. *Sären tikku* 'kuiunut suolasärki'. *Aika sian tonttu*. *Akan tunkio* 'perin siivoton akka'.

Äijän turilas. *Ahvenen äyskäri* 'muhkea ahven'. — Näihin tapauksiin lisää moniaita. *Haru* 'kall och torr vind' (Lönnrot); *kylmä tuulen haru* (Taivassalo); *haru* kuuluneen germ. juureen **her* 'olla jäykkä, kova, kuiva'; vrt. tanskan *hare* 'haardt, svidende vër', skotl. *haar* 'a chill, foggy, easterly wind'.¹ Sitten olisi mainittava tuohon e.m. *ulv* sanueeseen liittämiäni nomineja. *Hulmi* 'glupsk, snål, hulmi koira = glupsk hund', 'halfgalen, fjolilig, dum', 'storätare' (Lönnrot), 'haukkumanimi, varsinkin koiralle käytetty' (Parikkala, Tauno J. Soikkeli), *koirah hulomi* 'iso koira' (Enonkoski), *hulva: iso koirah huluva* (~ *hulova*) (Maaninka, Lapinlahti, Varpaisjärvi y.m.; ainakin Maaningalla *hulova* myös 'iso suustaan »ennätävä» ihminen'), *holmikka: iso holomikka ku hukka* (isosta koirasta, Rantasalmi), *holmakko: koirah holomakko* 'huntti' (Enonkoski), *hulmakko: tytön hulumakko* (Nurmes), *hölmiskö* 'ei täysikärimäinen, tyhmä' (Heinävesi) jne. *Hund(er)* etc. on tuottanut suomeen mm. tapaukset *koirah huvi~hoi* (vrt. ruotsin *huv!*) (O.l. Pyhäjärvi) ja *koiran huntti*. *Nappi* esiintyy myös näin: *nauriin nappi* 'pieni nauris'. *Piikki* (ruotsin *spik*): *oraan piikki*. *Rassi* (ruotsin *krats*): *sären rassi* 'kuiva suolasärki'. *Tappi: miehen tappi* 'lyhyt mies'. *Tumppu: piian tumppu* 'piian punkero'; ruotsin *stump* mm. 'liten människa' (VENDELL, s. 956). Herjaavassa sanonnassa *naisen uomi* l. *yöminki* (myös *yöhinki*) voi piillä aamia merkitsevää *äm*; vrt. saksan *ahm, ahming!* Olisi siis kysymyksessä samantapainen ilmiö kuin tapauksessa *tynnör pyörä* 'lihava nainen juoksee' (Maaninka).

3. Slaavilaiseen ainekseen perustuvia nomineja. Vanhoista lainoista esiintyvät ainakin *kuontalo: parran kuontalo* 'kuontalomainen parta', *papu: lapsen papu* 'lihava lapsi', *sirppi: kuun sirppi* ja *tappara: kirveen tappara* 'huono kirves'. Äännetunnusmerkeistä päättäen voisi myös ainakin savolaismurteissa esiintyvä *poattoo* (*poatot, poatok* jne.; kuten *soappoo, soapot, soapok* jne.) 'tukeva keppi', esim. *paksu kepin poattoo*, kuulua vanhoihin slaavil. lainoihin (MIKKOLA, Ber. 1894, s. 82). Sukua edelliselle on nuori lainasana *patukka: hännän patukka*. *Lotja* (mts. 45): *veneën, sängyn lotja* 'iso veneën, sängyn räjä'. *Läppänä: hatun läppänä* 'huono hattu' (ven. *уляна*). *Maltsikka: pojan maltsikka* (vrt. e.m. *pojan kossi*, ruotsin *gosse*; ven. *мальчикъ* 'poika'). Pohjois-Savossa liitetään silloin tällöin *papu* sanan genetiiviin sana *moslake*. Samoin perunan hedelmä saattaa olla *roskulan moslake*. Ei liene vallan mahdotonta, että se sana olisi lähtöisin ven. sanasta *мослакъ*,

¹ Samaan juureen kuulunevat myös norjan *hara* 'staa taus og glo, ikke faa frem et ord', muin. norjan *hara* 'stirre', Suomen ruotsin *hara* 'torka på grund av köld eller kall vind', 'blåsa en torr vind'. Vrt. suomen *olla ha(r)rallaan, ha(r)rillaan, harot-tavin* l. *harittavin silmin* jne. (?)

mikä merkitsee mm. luun päätä. Ovathan papu ja kiiltäväpintainen luunnoppi samanhahmoisia. Maaningalla kuulin monesti sanonnan *paksu kirjan p o a m e t t i*. *Poametti* johtuu ven. sanasta *память*, ja sen alkumerkitys on 'muisti' (MIKKOLA, mts. 149). KUJOLA mainitsee myös hiukan 'kirjaan' vivahtavan merkityksen 'vainajien luettelo' (ÄÖTSM, s. 99). *Pola: sängyn p o l a* 'yksinkertainen t. huono sänky' palautuu käsitykseni mukaan ven. sanaan *пoль*. *Potrake: iso miehen p o t r a k e* (Maaninga) on *potra* sanan johdannainen (ven. *бодрый*, kuten on jo useasti kirjallisuudessa mainittu, mikäli se ei palaudu välittömästi ven. johdannaiseen *бодрякъ* 'reipas, uljas mies', 'keikari'). Sanakirjasäätiön stipendiaattien kokouksessa tammikuussa 1934 huomautin itämurteiden sanasta *rutnikka (rutnikka)* 'malmiläjä', jonka selitin lainatuksi ven. sanasta *рудникъ* 'malmikaivos'. Samalla mainitsin, että sellaiset merkitykset kuin 'likainen olento', 'märkä olento' saattavat olla metaforia (vrt. e.m. *akan tunkio!*). Kotikielen Seurassa 7. 12. 1934 (Virittäjä 1935, s. 329) pitämässäni esitelmässä osoitin, että *rutnikka* sanassa piilee myös ven. *трудникъ* 'luostarin työntekijämunkki y.m.' ja että tästä sanasta on parhaiten johdettavissa mm. sanaliitto *työmiehen r u t n i k k a*. Mielenkiintoinen on Pohjois-Savossa kuulemani sanonta *laiha sian s i r n i h t ä*. Lönnrotin mukaan *sirnitsa* 'svartklädd person, munk, nunna; (R. *чернёцъ, черница*)'. Munkin merkityksessä sanaa käyttää mm. A. J. EUROPAEUS teoksessaan Karjalan ajantiedot (Kuopio 1859, s. 18): ». . sirnihta (munki) Ilja . .». Suomen Karjalassa tämä sana esiintyy useissa paikannimissä sekä appellaatiivina merkiten niuhasyömäistä ihmistä. Viimeksimainitusta merkityksestä on voinut sitten kehittyä tuo *laiha sian sirnihtä*.

*

Edellä on jo huomautettu siitä yleisesti tunnetusta tosiasiaista, että infinitiivin ja finiittiverbin muodostama sanaliitto voidaan korvata täysin synonyymisellä, kahden samalla tavalla taipuvan finiittiverbin liitolla. Samoin genetiivin ja nominin liiton rinnalla esiintyy nominatiivi + nomini, esim. *kirveen tappara ~ kirvestappara*.

Alussa selitettiin, että tutkittavina olevilla konstruktio tavoilla ilmaistaan laatua tai tapaa. Huomio voi sellaisen selityksen johdosta kiintyä niihin tapauksiin, joissa on kytketty toisiinsa kaksi synonyymiltä näyttävää sanaa, esim. *Miättä viessailla. Miättä vuntrata. Syödä iesiä. Tehdä ropottaa. Pojan kossi. Pojan malsikka*. Sellaisessa tapauksessa kuin *sängyn pola* 'yksinkertainen t. huono sänky' saattaa asia olla siten, että *polan* tarkoittama lavitsa ei ole kyennyt kilpailemaan *sängyn* kanssa.

Mutta jos laadimme *syömisen* ja *iesimisen* määritelmät, niin on tarjolla vaara, että saavutetaan identtiset tulokset, joten *syödä iesiä* olisi sula järjettömyys. Tähän on mielestäni sanottava, ettei ole oikein pitää määritelmää sanan merkityksen ilmaisijana, vaikka valitettavan yleinen ajattelutapa tuntuu olevan sillä pintapuolisella kannalla. On näet tarkoin muistettava, etteivät lähestulkoonkaan kaikki sanat ole määriteltäviksi mahdollisten käsitteiden tai yleensä minkäänlaisten käsitteiden merkkejä. Toiseksi määritelmä ei tiedä mitään emotionaalisesta puolesta, mikä on merkityksen enemmän tai vähemmän oleellinen osa. Huolimatta määritelmien mahdollisesta samanlaisuudesta eivät kuitenkaan *syömisen* ja *iesimisen* merkitykset ole identtisiä. Niiden emotionaaliset ainekset ovat erilaiset, joten myös niiden liitto on muuta kuin $2 \times \text{syödä}$.

Kuten esitetty esimerkkiaines osoittaa, on varsin yleistä, että käsiteltävän konstruktion kuvaava eli väriä antava osa on metafora. On sanomattakin selvää, että sellainen metafora-jäsen ollessaan varsinaisessa merkitystehtävässään voi itse joutua väritettäväksi. Kuitenkin esitän ilmiöstä eräitä esimerkkejä. *Tuulla kiskoa: Kiskoa ruonistaa. Syödä jauhaa: Jauhaa jyryyttää. Syödä vääntää: Vääntää käträyttää. Pojan kuha: Kuhan vönkki. Lapsen papu: Pavun moslake.*

Joku kysyy: Mikä on deskriptiivisten sanojen osuus käsiteltävinä olevissa konstruktio tavoissa? Vastaus: Jos SETÄLÄN lauseoppiin ja Isoon Tietosanakirjaan (2. osa 1931, s. 1093) painettujen määritelmien mukaisesti deskriptiivisellä verbillä (ja siis kai myös yleensä sanalla) tarkoitetaan äänellä kuvaavaa sanaa, niin deskriptiivinen sana voi esteettä olla mukana näissä konstruktioissa. Siltä varalta, ettei lukija sattuisi edeltäneestä esimerkkiaineistostani löytämään ainoatakaan deskriptiivistä sanaa, mainitsen tässä esimerkkeinä *Soida kilistä. Tulla kolista*. Mutta jos deskriptiivisen sanan määritelmä muutettaisiin näin kuuluvaksi: Deskriptiivinen sana on merkityksellään kuvaava sana (jolloin »äänellisesti» kuvaava sana ilman muuta joutuu sen piiriin), niin voitaisiin kaikkia tässä kirjoituksessa käsiteltyjä konstruktioita nimittää sanalla deskriptiivinen.¹ Mutta jos nimitys deskriptiivinen halutaan säilyttää äänellä kuvaavan sanan tai erittäin määräehtoja täyttävän äänellä kuvaavan sanan nimenä, niin on kirjoituksessani käsitellyille konstruktio tavoille keksittävä uusi nimi. Uudeksi nimeksi ehdottaisin *koloratiivinen* 'väritystä luova, väritettävä'. *Koloratiivinen konstruktio* olisi siis kahta päälajia: *verbaalinen (con-*

¹ Jos taas deskriptiivisellä sanalla tarkoitetaan sellaista sanaa, joka kuvaa merkityksellään olematta metafora, lienevät eräät e.m. tapauksista deskriptiivisiä konstruktioita; kuitenkin varsinaisia käyttötapoja on toisinaan vaikea erottaa metaforista.

structio colorativa verbalis) ja *nominaalinen* (c. c. *nominalis*). Edellinen jakautuu kahtia: *infinitivus cum verbo colorativo* (esim. *Puida pätківät*) ja *verbum finitum cum verbo colorativo* (esim. *Puivat pätківät*). Samoin jälkimmäinen jakautuu kahtia: *genetivus cum nomine colorativo* (esim. *Kirveen kuokka*) ja *nominativus cum nomine colorativo* (esim. *Kirveskuokka*).

Edellisestä seuraa, että eräs jo entuudestaan ristitty genetiivilaji on saanut uuden kasteen. Yllä nimitetty *genetivus cum nomine colorativo* (tai miksei *genetivus colorandus*) on TUNKELON mukaan *genetivus interferentiae*, s.o. apuglossan ja pääglossan kesken vallitsee *status interferentiae*: ne merkitsevät alainsa puolesta ristiin käypiä käsitteitä tai mielteitä (Alkusuomen genetiivi absoluuttisen nimen apuglossana, SKS:n toim. 120, Helsinki 1919—1920, s. 99). Omasta puolestani haluaisin ilmaista tämän suhteen sanomalla, että näiden glossien kesken vallitsee samanlainen status kuin adjektiiviattribuutin ja sen pääsanan välillä.¹ Edelleen *gen. interferentiae* saattaa TUNKELON mukaan käsittää sellaisiakin tapauksia kuin *heose haask* ja *koiran raato* (jotka eivät ole elävän hevosen tai elävän koiran haukkumanimiä), ja kaiketi myös esim. *koiranpentu* ja *rakkautentuska* sisältävät saman statuksen. *Gen. interferentiae* on siis varsin laaja-alainen genetiivi. Siitä voidaan esteettä »lohkaista» erilliseksi edellämainittu uusi genetiivilaji.

¹ *Ahvenköriläs* l. *ahvenen köriläs* merkitsee siis nykyisessä kielessä tavallisimmin — nim. minun käsitykseni mukaan — 'suuri ahven', *miehen tappi* 'tappimainen l. lyhyt ja paksu mies', *parran kuontalo* 'kuontalomainen parta'; synonyymeina voitaisiin siis käyttää sanoja *köriläsahven*, *tappimies*, *kuontaloparta*. Mutta *ahvenköriläs* l. *ahvenen köriläs* voi merkitä myös 'ahvenlajia oleva köriläs' (vastakohta esim. *kuhuköriläs* l. *kuhan köriläs*). Silloin näyttää olevan kysymyksessä samanlainen tapaus kuin *ahvenyksilö* l. *ahvenen yksilö*. Ehkä tämä on primäärinen aste? Tapauksien *miehen tappi* ja *parran kuontalo* vastaavanlaatuinen tajuaminen tuntuu minusta peräti väkinäiseltä. — Tyyppi *köriläsahven*, gen. *köriläsahvenen*, olisi terminologiani mukaan *nominativus colorativus cum nomine*.

Ahti Rytönen.

Kolorative Konstruktion. (S. 95.)

AHTI RYTKÖNEN.

Dem Infinitiv eines Verbums wird im Finnischen oft ein vor- oder nachgesetztes flektierbares Verbum finitum beigefügt, welches die Art oder Weise des durch den Infinitiv ausgedrückten Vorganges charakterisieren soll. Bei den Nomina entspricht dieser Konstruktion das Verbinden eines die Beschaffenheit bezeichnenden flektierten Substantivs mit einem der Art nach bestimmbarern Genitiv.

1. Verba. 1. Finnisch-ugrisch., z.B. *paahtaa* 'rösten, braten, brennen': *ajaa* (= fahren) *paahtaa*, *puhua* (= sprechen) *paahtaa* 'mit grosser Geschwindigkeit fahren, sprechen'. *Pohtaa* 'schwingen, wannen': *valehdella* (= lügen) *pohtaa* 'einem die Ohren vollügen'. *Vatkata* 'schleudern, kneten': *varis lentää vatkaa* 'die Krähe fliegt sich mühsam anstrengend'.

2. Verba germ. Ursprungs: *hikristää*: *nauraa* (= lachen) *h.* 'kichernd lachen', vgl. schw. *hickra*. Schwedisch *ulv(er)* = deutsch *Wolf* und das Verbum *ulva, olva* 'heulen (urspr. wie der Wolf)' haben dem Finnischen eine ganze Menge vom Verfasser aufgezählte, mit der Silbe (h)*ulm-*, *holm-*, *holv-*, (h)*ölm-*, (h)*ölv-* beginnende Verben geliefert, welche oft in Begleitung von Infinitiven erscheinen, die ein lautes Sprechen oder Zanken, oder ein Hals über Kopf geschehendes Handeln bezeichnen. Eine ähnliche Funktion hat im Finnischen das germ. Wort *hund*. *Noplia* 'happen, schnappen, fängern': *hieroa* (= massieren) *n.* < schw. *noppla* (od. *knoppla*). Es werden noch weitere Verben angeführt.

3. Verba slavischen (od. baltischen) Ursprungs. *Virpoa* 'mit Ruten schlagen': *sataa* (= regnen) *v.* 'heftig regnen'. Das erstere ist eine alte Entlehnung. Folgende Verben bilden eine junge Schicht: *iesiä*, dem Verfasser nur in *syödä iesiä* bekannt, ein Beweis, dass *iesiä* = russ. *есть* 'essen' ist. Da auch finn. *syödä* dieselbe Bedeu-

tung hat, haben wir hier 2 nacheinander folgende Synonyme; in stilistischer Hinsicht lässt sich jedoch ein Bedeutungsunterschied erkennen: das Verbum *iesiä* hat eine ähnliche Funktion wie die der Garnitur bei einer Kleidung. Ebenso kann *ropot-taa* 'arbeiten' < russ. *работамъ* id. dem finn. *työtä tehdä* 'arbeiten' beigefügt werden, wie auch die Verben *kuljailla* 'spazieren' < russ. *гулять* und *viessailla* 'denken', vgl. russ. *взвѣсывать* 'wiegen, erwägen' dieselbe Verwendung haben können, z.B. *mieltää* (= denken) *viessailla*.

II Nomina. 1. Viele finnisch-ugr. Substantive können die Art eines durch einen vorherstehenden Genitiv charakterisierten Wesens, Zustandes oder Sache bestimmen. U.a. *ahkio* 'Renttierschlitten': *hevosen* (Gen. von *hevonon* 'Pferd'), *sängyn* (Gen. von *sänky* 'Bettstelle') *a.*: 'grosses linkisches Pferd', 'grosses schweres Bett.

2. Von Wörtern germ. Ursprungs seien erstens die im FUF 13 verzeichneten Fälle erwähnt, z.B. *äyskäri* 'Schöpfgelte': *ahvenen* (Gen. von *ahven* 'Barsch') *ä.* 'besonders grosser Barsch'. Dazu *haru* 'kalter trockner Wind': *tuulen* (Gen. von *tuuli* 'Wind') *h.*, vgl. germ. **her* 'steif, hart, trocken sein', dän. *hare* 'haardt svidende vær' etc. Die zum oben erwähnten Worte *ulo(er)* gehörenden (*h*)*ulmi*, *holmikka* u.s.w., allein stehend in der Bedeutung 'grosser Hund', 'lauter dummer Mensch' gebraucht, begleiten auch oft den Genitiv folgender Wörter: *koira* 'Hund', *susi* 'Wolf', *akka* 'Weib, alte Schachtel'. *Uomi* u. *yöminki*: *naisen* u. oder *y.* 'grosse Frau' < schw. *äm*, vgl. deutsch *Ahm*, *Ahming*.

3. Russische Lehnwörter. z.B. *kuontalo* 'Werkbündel': *parran* (Gen. von *parta* 'Bart') *k.* 'langer, dichter Bart'. Von den hierher gehörenden jüngeren Entlehnungen seien erwähnt: *pola* < russ. *полъ* 'Diele, Pritsche, Bett': *sängyn pola* 'schlechtes Bett'; *rutnikka* od. *rutmikka* 'ein aus dem Seeboden auf das Ufer gehobener Erzhaufen' < russ. *рудникъ* 'Erzgrube'. Die Redewendung *työmiehen* (Gen. v. *työmies* 'Arbeiter') *rutnikka* enthält das russ. Wort *рудникъ* 'arbeitender Mönch im Kloster'. *Sian* (Gen. v. *sika* 'Schwein') *sirnihiä* bedeutet 'mageres Schwein'. *Sirnihiä* < russ. *чернуцъ* 'Mönch' hat diese Bedeutung ergeben, wohl über die vermittelnde Bedeutung 'ein Mensch der wenig isst'.

Die beschriebene Konstruktion wird vom Verfasser *constructio colorativa* genannt; sie ist *verbalis* und *nominalis*. Ferner ist zu bemerken, dass man anstatt des Infinitivs die entsprechenden Redeformen gebrauchen kann, wobei also beide Komponenten gleich flektiert werden (*verbum finitum cum verbo colorativo*) und dass der Genitiv (*genitivus cum nomine colorativo*) oft durch einen unflektierten Nominativ ersetzt werden kann (*nominativus cum nomine colorativo*).